

РІШЕННЯ У ЦИВІЛЬНИХ СПРАВАХ

Відкриття банківських рахунків та облікування на них грошових коштів, залучених від юридичних і фізичних осіб на підставі укладеного в письмовій формі договору банківського вкладу (депозиту), є обов'язком банку.

Якщо договір банківського вкладу не зареєстрований і, як наслідок, грошові кошти, залучені від юридичних і фізичних осіб на підставі укладеного в письмовій

формі договору банківського вкладу, на рахунку банку не обліковані, це не можна вважати недодержанням письмової форми договору банківського вкладу за умови, що наявна ощадна книжка (сертифікат) чи інший документ, який відповідає вимогам, установленим законом, іншими нормативно-правовими актами у сфері банківської діяльності (банківськими правилами) та звичаями ділового обороту, і є підтвердженням внесення готівки у відповідній платіжній системі. Такі юридичні факти (відсутність банківських рахунків і, як наслідок, необлікування на них грошових коштів, залучених від юридичних і фізичних осіб на підставі укладеного в письмовій формі договору банківського вкладу) слід кваліфікувати як невиконання банком своїх обов'язків за договором банківського вкладу

ПОСТАНОВА

Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України

від 6 червня 2012 р.

(в и т я г)

У квітні 2009 р. К. звернулася до суду з позовом до відкритого акціонерного товариства «Райффайзен Банк Аваль» (далі — ВАТ «Райффайзен Банк Аваль», Банк) про стягнення банківських вкладів, процентів і відшкодування збитків.

Позивачка послалася на те, що 1 листопада 2008 р. між нею та ВАТ «Райффайзен Банк Аваль» в особі начальника Миргородського відділення Полтавської обласної дирекції Банку Т. було укладено два договори на депозитний вклад строком на один рік кожний із виплатою 30 % річних за кожним вкладом. Згідно з першим договором К. передала ВАТ «Райффайзен Банк Аваль» 100 тис. доларів США, а згідно з другим — 98 тис. 400 доларів США.

Оскільки, сплативши проценти в грудні 2008 р. лише за один місяць (листопад) у розмірі 4 тис. 892 долари США, ВАТ «Райффайзен Банк Аваль» відмовилося надалі виконувати свої зобов'язання та повертати вклади за зазначеними договорами, позивачка, уточнивши свої вимоги, просила стягнути з Банку на її користь 198 тис. 400 доларів США депозитних вкладів, 54 тис. 453 долари США процентів за період дії договорів, а також три проценти річних від суми боргу в розмірі 3 тис. 762 долари США та індекс інфляції в розмірі 16 тис. 309 доларів США, а всього — 272 тис. 924 тис. доларів США.

ВАТ «Райффайзен Банк Аваль» звернулося до суду із зустрічним позовом, зазначивши, що прибуткові валютні ордери працівниками каси Банку не підписані, не відповідають установленій формі та заповнені з порушенням вимог законодавства, що свідчить про нікчемність договорів банківського вкладу. Крім того, договори у ВАТ «Райффайзен Банк Аваль» не обліковувалися, грошові кошти від К. до каси Банку не надхо-

дили, і рахунків на виконання спірних договорів Банк не відкривав.

Вважаючи, що ці договори не відповідають вимогам ст. 1059 ЦК у зв'язку з недодержанням письмової форми, ВАТ «Райффайзен Банк Аваль» просило установити факт їх нікчемності.

Миргородський міськрайонний суд Полтавської області рішенням від 29 липня 2010 р. позов К. задовольнив частково: ухвалив стягнути з публічного акціонерного товариства «Райффайзен Банк Аваль» (правонаступник ВАТ «Райффайзен Банк Аваль»; далі — ПАТ «Райффайзен Банк Аваль») на користь К. у рахунок повернення депозитних вкладів за спірними договорами 198 тис. 400 доларів США, процентів у сумі 17 тис. 428 доларів США, три проценти річних від простроченої суми після закінчення строку договору в розмірі 2 тис. 951 долар США, а всього — 218 тис. 779 доларів США, на відшкодування витрат на оплату інформаційно-технічного забезпечення розгляду цивільної справи 37 грн 50 коп., а також на користь держави — судовий збір у розмірі 1 тис. 700 грн. У задоволенні решти вимог К. та зустрічного позову Банку відмовлено.

Рішенням Апеляційного суду Полтавської області від 5 жовтня 2010 р. це рішення суду першої інстанції скасовано й ухвалено нове рішення, яким у задоволенні позову К. відмовлено; зустрічний позов ПАТ «Райффайзен Банк Аваль» задоволено: визнано спірні договори від 1 листопада 2008 р. нікчемними. Вирішено також питання про розподіл судових витрат.

Верховний Суд України ухвалою від 19 січня 2011 р. зазначене рішення апеляційного суду скасував і залишив у силі рішення Миргородського міськрайонного суду Полтавської області від 29 липня 2010 р.

У лютому 2012 р. ПАТ «Райффайзен Банк Аваль» звернулося до Верховного Суду України із заявою про перегляд ухвали цього Суду від 19 січня 2011 р. з підстав неоднакового застосування судом касаційної інстанції одних і тих самих норм матеріального права, що потягло ухвалення різних за змістом судових рішень у подібних правовідносинах.

Заявник просив скасувати цю ухвалу Верховного Суду України, пославшись на неоднакове застосування судом касаційної інстанції одних і тих самих норм матеріального права, а саме: ст. 1059 ЦК, ст. 17 Закону від 5 квітня 2001 р. № 2346-III «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні» (далі — Закон № 2346-III), пунктів 2, 3, 8 гл. 2 розд. III і додатків 6 і 14 Інструкції про касові операції у банках України (затверджено постановою Правління Національного банку України від 14 серпня 2003 р. № 337; зареєстровано в Міністерстві юстиції України 5 вересня 2003 р. за № 768/8089; далі — Інструкція)* та ст. 2 Закону від 7 грудня 2000 р. № 2121-III «Про банки і банківську діяльність».

На обґрунтування заяви надано ухвали Верховного Суду України від 28 січня 2009 р., від 21 жовтня 2009 р., від 3 лютого 2010 р., від 9 червня 2010 р., від 16 березня 2011 р. та ухвалу Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 30 листопада 2011 р., в яких, на думку заявника, по-іншому застосовано зазначені правові норми.

Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ ухвалою від 20 лютого 2012 р. справу за позовом К. до ВАТ «Райффайзен Банк Аваль» про стягнення банківських вкладів, процентів і відшкодування збитків та за зустрічним позовом ПАТ «Райффайзен Банк Аваль» до К., Т. про визнання договорів нікчемними допустив до провадження Верховного Суду України в порядку гл. 3 розд. V ЦПК.

Перевіривши матеріали справи та наведені в заяві ПАТ «Райффайзен Банк Аваль» доводи, Судова палата у цивільних справах Верховного Суду України дійшла висновку, що заява не підлягає задоволенню з таких підстав.

Відповідно до п. 1 ч. 1 ст. 355 ЦПК заява про перегляд судових рішень у цивільних справах може бути подана з підстав неоднакового застосування судом (судами) касаційної інстанції од-

них і тих самих норм матеріального права, що потягло ухвалення різних за змістом судових рішень у подібних правовідносинах.

Суди встановили, що 1 листопада 2008 р. між К. та ВАТ «Райффайзен Банк Аваль» укладено два договори на вклад «Універсальний». За умовами першого позивачка передала Банку 100 тис. доларів США терміном на 12 місяців із виплатою ним 30 % річних, а за умовами другого — 98 тис. 400 доларів США терміном на 12 місяців із виплатою Банком 30 % річних.

Спільні договори були підписані від імені ВАТ «Райффайзен Банк Аваль» начальником Миргородського відділення Полтавської обласної дирекції Банку Т. Її повноваження на укладення депозитних договорів від імені ВАТ «Райффайзен Банк Аваль» передбачено довіреністю від 27 грудня 2006 р., згідно з якою Т. надано право підпису одноособово в межах повноважень категорії «Г» або спільно з іншою уповноваженою особою, що має право підписання документів від імені Банку, як це визначено Процедурою щодо надання повноважень на право підпису від імені ВАТ «Райффайзен Банк Аваль», яка є додатком № 1 до постанови правління ВАТ від 11 вересня 2006 р. № П 101/11, укладати та підписувати від імені Банку правочини (договори) стосовно діяльності відділення, у тому числі правочини (договори), пов'язані зі здійсненням банківських операцій, на суму, що не перевищує 500 тис. євро, включаючи депозитні (вкладні) договори та будь-які документи, пов'язані з виконанням цих договорів, тощо.

1 листопада 2008 р. ВАТ «Райффайзен Банк Аваль» видало позивачці прибуткові валютні ордери про прийняття від неї 100 тис. доларів США та 98 тис. 400 доларів США.

Задовольняючи позов К. і відмовляючи в задоволенні позову ВАТ «Райффайзен Банк Аваль», суд першої інстанції, з яким погодився суд касаційної інстанції, виходив із того, що договори банківського вкладу було укладено в письмовій формі уповноваженою Банком особою, на підтвердження чого видано прибуткові касові ордери, які відповідають вимогам п. 8 гл. 2 розд. III Інструкції.

В інших справах, що виникли в подібних правовідносинах, зокрема у справі за позовом Д. до ВАТ «Райффайзен Банк Аваль» про повернення грошових коштів за договором банківського вкладу та за позовом ПАТ «Райффайзен Банк Аваль» до Д., Т. про визнання договору

* Інструкція втратила чинність, але була чинною на момент укладення договору банківського вкладу.

нікчемним, Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ виходив із того, що укладений між ВАТ «Райффайзен Банк Аваль» і Д. договір банківського вкладу не відповідає типовим формам договорів про вклад, які були затверджені постановою правління акціонерного поштово-пенсійного банку «Аваль» від 3 листопада 2004 р. й були чинними у ВАТ «Райффайзен Банк Аваль» станом на 19 січня 2009 р., та є нікчемним, а прибуткові касові ордери не є належними доказами, які підтверджують розміщення коштів на рахунок Банку.

У справі за позовом Ч. до ВАТ «Райффайзен Банк Аваль» про розірвання договору грошового вкладу та повернення вкладу й процентів, а також за позовом ВАТ «Райффайзен Банк Аваль» до Ч., Т. про визнання недійсним договору грошового вкладу Верховний Суд України, залишаючи без змін рішення судів першої та апеляційної інстанцій про відмову в задоволенні позовів, дійшов висновку, що прибуткові касові ордери про отримання від Ч. готівки не є належним оформленням письмового договору банківського вкладу, а ВАТ «Райффайзен Банк Аваль» не надало доказів зловмисної домовленості працівника Банку Т. та Ч. під час укладення спірного договору.

Таким чином, виявлено неоднакове застосування норм матеріального права, а саме: ст. 1059 ЦК, ст. 17 Закону № 2346-III, пунктів 2, 3, 8 гл. 2 розд. III та додатків 6 і 14 Інструкції.

Разом із тим надане ВАТ «Райффайзен Банк Аваль» на обґрунтування заяви судового рішення касаційної інстанції у справі Д. від 30 листопада 2001 р. не може бути взяте до уваги, оскільки на день розгляду справи було скасоване (постанова Верховного Суду України від 24 квітня 2012 р.).

Вирішуючи питання про усунення розбіжностей у застосуванні касаційним судом зазначених норм матеріального права, Судова палата у цивільних справах Верховного Суду України керувалася таким.

Згідно із ч. 1 ст. 1058 ЦК за договором банківського вкладу (депозиту) одна сторона (банк), що прийняла від другої сторони (вкладника) або для неї грошову суму (вклад), що надійшла, зобов'язується виплачувати вкладникові таку суму та проценти на неї або дохід в іншій формі на умовах та в порядку, встановлених договором.

Відповідно до ч. 1 ст. 1059 цього Кодексу договір банківського вкладу укладається у письмовій формі. Письмова форма договору банківського вкладу вважається додержаною, якщо внесення грошової суми підтверджено договором банківського вкладу з видачею ощадної книжки або сертифіката чи іншого документа, що відповідає вимогам, встановленим законом, іншими нормативно-правовими актами у сфері банківської діяльності (банківськими правилами) та звичаями ділового обороту.

Пунктом 1.4 Положення про порядок здійснення банками України вкладних (депозитних) операцій з юридичними і фізичними особами, затвердженого постановою Правління Національного банку України від 3 грудня 2003 р. № 516 (далі — Положення) передбачено, що залучення банком вкладів (депозитів) юридичних і фізичних осіб підтверджується: договором банківського рахунку; договором банківського вкладу (депозиту) з видачею ощадної книжки; договором банківського вкладу (депозиту) з видачею ощадного (депозитного) сертифіката; договором банківського вкладу (депозиту) з видачею іншого документа, що підтверджує внесення грошової суми або банківських металів і відповідає вимогам, установленим законом, іншими нормативно-правовими актами у сфері банківської діяльності (банківськими правилами) та звичаями ділового обороту.

Відповідно до п. 2 гл. 2 розд. III Інструкції приймання готівки національної валюти від клієнтів здійснюється через каси банків за такими прибутковими касовими документами: за заявою на переказ готівки — від юридичних осіб для зарахування на власні поточні рахунки, від фізичних осіб — на поточні, вкладні (депозитні) рахунки, а також від юридичних та фізичних осіб — на рахунки інших юридичних або фізичних осіб, які відкриті в цьому самому банку або в іншому банку, та переказу без відкриття рахунку; за рахунками на сплату платежів — від фізичних осіб на користь юридичних осіб; за прибутковим касовим ордером — від працівників та клієнтів банку за внутрішньо-банківськими операціями; за документами, установленими відповідною платіжною системою: від фізичних і юридичних осіб — для відправлення переказу та виплати його отримувачу готівкою в національній валюті.

Пунктом 8 гл. 2 розд. III Інструкції передбачено, що після завершення приймання готівки

клієнту видається квитанція (другий примірник прибуткового касового документа) або інший документ, що є підтвердженням про внесення готівки у відповідній платіжній системі. Квитанція або інший документ, що є підтвердженням про внесення готівки у відповідній платіжній системі, має містити найменування банку, який здійснив касову операцію, дату здійснення касової операції (у разі здійснення касової операції в післяопераційний час — час виконання операції), а також підпис працівника банку, який прийняв готівку, відбиток печатки (штампа) або електронний підпис працівника банку, засвідчений електронним підписом САБ.

Згідно із п. 2.1 Положення грошові кошти в національній та іноземній валюті або банківські метали, залучені від юридичних і фізичних осіб, обліковуються банками на відповідних рахунках, відкриття яких здійснюється банком на підставі укладеного в письмовій формі договору банківського вкладу (депозиту) або договору банківського рахунку та інших документів відповідно до законодавства України, у тому числі нормативно-правових актів Національного банку України з питань відкриття банками рахунків у національній та іноземній валюті.

При цьому в ч. 3 ст. 1058, ч. 2 ст. 1068 ЦК встановлено, що банк зобов'язаний зарахувати грошові кошти, які надійшли на рахунок клієнта, в день надходження до банку відповідного розрахункового документа, якщо інший строк не встановлений договором банківського рахунку або законом.

Таким чином, згідно із ч. 3 ст. 1058, ч. 2 ст. 1068 ЦК, п. 2.1 Положення відкриття відповідних рахунків та облікування на них грошових коштів у національній та іноземній валюті, залучених від юридичних і фізичних осіб на підставі укладеного в письмовій формі договору банківського вкладу (депозиту), є обов'язком банку, а отже, він зобов'язаний зарахувати грошові кошти, що надійшли на рахунок клієнта, у день надходження до банку відповідного розрахункового документа.

Відповідно до ч. 1 ст. 215 ЦК підставою недійсності правочину є недодержання в момент вчинення правочину стороною (сторонами) вимог, які встановлені частинами 1—3, 5 та 6 ст. 203 цього Кодексу. Разом із тим згідно із ч. 2 ст. 15 ЦК недійсним є правочин, якщо його недійсність встановлена законом (нікчемний правочин).

За змістом ст. 1059 ЦК, п. 1.4 Положення, п. 8 гл. 2 розд. III Інструкції письмова форма договору банківського вкладу (депозиту) вважається додержаною, якщо внесення грошової суми підтверджено договором банківського вкладу з видачею ощадної книжки (сертифіката) чи іншого документа, що відповідає вимогам, встановленим законом, іншими нормативно-правовими актами у сфері банківської діяльності (банківськими правилами) та звичаями ділового обороту, які, у свою чергу, є підтвердженням про внесення готівки у відповідній платіжній системі.

При цьому відкриття банківських рахунків та облікування на них грошових коштів, залучених від юридичних і фізичних осіб на підставі укладеного в письмовій формі договору банківського вкладу (депозиту), є обов'язком банку (ч. 3 ст. 1058, ч. 2 ст. 1068 ЦК, п. 2.1 Положення).

Таким чином, якщо договір банківського вкладу не зареєстрований і, як наслідок, грошові кошти, залучені від юридичних і фізичних осіб на підставі укладеного в письмовій формі договору банківського вкладу, на рахунку банку не обліковані, це не можна вважати недодержанням письмової форми договору банківського вкладу за умови, що наявна ощадна книжка (сертифікат) чи інший документ, який відповідає вимогам, установленим законом, іншими нормативно-правовими актами у сфері банківської діяльності (банківськими правилами) та звичаями ділового обороту, і є підтвердженням внесення готівки у відповідній платіжній системі. Такі юридичні факти (відсутність банківських рахунків і, як наслідок, необлікування на них грошових коштів, залучених від юридичних і фізичних осіб на підставі укладеного в письмовій формі договору банківського вкладу) слід кваліфікувати як невиконання банком своїх обов'язків за договором банківського вкладу.

З огляду на викладене слід дійти висновку про те, що у справі, яка переглядається, письмова форма спірних договорів дотримана, внесення К. коштів підтверджується прибутковими валютними ордерами від 1 листопада 2008 р., які відповідають вимогам п. 8 гл. 2 розд. III Інструкції, мають усі необхідні реквізити, підписані від імені ВАТ «Райффайзен Банк Аваль» особою на підставі довіреності Банку та в межах наданих повноважень.

Саме такого висновку дійшов Верховний Суд України в ухвалі від 19 січня 2011 р., залишаючи без змін рішення суду першої інстанції, тому підстав для скасування ухваленого ним рішення немає.

Керуючись статтями 360², 360³, 360⁵ ЦПК, Судова палата у цивільних справах Верховного Суду України у задоволенні заяви ВАТ «Райффайзен Банк Аваль» відмовила.

З огляду на положення п. 2 ч. 1 ст. 355 ЦПК України рішення Європейського суду з прав людини, яким не встановлено порушення Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод при розгляді справи національним судом, не є підставою для перегляду судових рішень Верховним Судом України

ПОСТАНОВА

*Верховного Суду України від 5 листопада 2012 р.
(в и т я г)*

У лютому 2007 р. О. звернувся до суду з позовом до Донецької обласної медико-соціальної експертної комісії (далі — МСЕК) щодо визнання висновку про обставини отримання каліцтва незаконним.

Позивач зазначив, що 12 квітня 2003 р. під час утримання його в ізоляторі тимчасового тримання Красноармійського міського відділу Головного управління Міністерства внутрішніх справ України в Донецькій області особи, які разом із ним також утримувалися в цьому ізоляторі, під час бійки пошкодили йому ліве око.

Висновком МСЕК від 17 червня 2003 р. О. було визнано інвалідом першої групи у зв'язку з побутовою травмою. Позивач, пославшись на те, що травму він отримав не в побуті, а під час утримання в ізоляторі тимчасового тримання, просив визнати зазначений вище висновок МСЕК незаконним.

Красноармійський міськрайонний суд рішенням від 4 квітня 2007 р., залишеним без змін ухвалою Апеляційного суду Донецької області від 19 червня 2007 р. та ухвалою судді Верховного Суду України від 5 вересня 2007 р., у позові відмовив.

У заяві про перегляд судового рішення Верховним Судом України О. просив скасувати ухвалені у справі судові рішення у зв'язку із встановленням Європейським судом з прав людини, юрисдикція якого визнана Україною, порушення Україною міжнародних зобов'язань при вирішенні справи судом і передати справу на новий розгляд до суду першої інстанції.

Заслухавши доповідь судді Верховного Суду України, дослідивши матеріали справи та пере-

віривши наведені у заяві доводи, Верховний Суд України дійшов висновку, що заява задоволенню не підлягає.

Відповідно до змісту ст. 360⁴ ЦПК якщо судові рішення у справі переглядається з підстави встановлення міжнародною судовою установою, юрисдикція якої визнана Україною, порушення Україною міжнародних зобов'язань при вирішенні справи судом, Верховний Суд України скасовує оскаржуване рішення повністю або частково і має право прийняти нове судові рішення або направити справу на новий судовий розгляд до суду, який виніс оскаржуване рішення.

На обґрунтування своєї заяви О. послався на ухвалене 8 вересня 2011 р. Європейським судом з прав людини рішення у справі «Ошурко проти України», яке набуло статусу остаточного 8 грудня 2011 р.

Однак зазначеним рішенням не встановлено жодного порушення прав та свобод, гарантованих Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод (пункти 13, 51—53, 106—108 рішення) при розгляді національними судами справи за позовом О. до МСЕК про визнання висновку незаконним, у зв'язку з чим Європейський суд з прав людини відмовив у задоволенні заяви О. про порушення його гарантованих Конвенцією прав при розгляді зазначеної справи судом (пункти 7 та 9 резолютивної частини рішення).

Таким чином, обставини, які стали підставою для перегляду справи, не підтвердилися.

Керуючись п. 2 ст. 355, п. 2 ч. 1 ст. 360³, ч. 1 ст. 360⁵ ЦПК, Верховний Суд України у задоволенні заяви О. відмовив.